

HỒ CHÍ MINH VỚI CHÂU PHI

TS CHU ĐỨC TÍNH

Nguyên Giám đốc Bảo tàng Hồ Chí Minh

Ngày nhận:

30-10-2025

Ngày thẩm định, đánh giá:

24-11-2025

Ngày duyệt đăng:

31-1-2026

Tóm tắt: Trong quá trình đi tìm đường cứu nước, Nguyễn Tất Thành - Nguyễn Ái Quốc - Hồ Chí Minh đã đến nhiều nước châu Phi. Người chứng kiến sự vất vả và cảm thông với những người lao động ở đây và sớm có ý thức liên kết với những người dân thuộc địa châu Phi để tìm con đường giải phóng. Sau khi cách mạng giải phóng dân tộc Việt Nam thành công, là người đứng đầu nước Việt Nam Dân chủ Cộng hòa, Chủ tịch Hồ Chí Minh luôn bày tỏ và thực hiện tình đoàn kết anh em với nhân dân châu Phi. Chính vì lẽ đó, trước đây và cho đến hôm nay, nhân dân châu Phi vẫn luôn trân trọng, yêu mến Hồ Chí Minh và đất nước, con người Việt Nam.

Từ khóa:

Hồ Chí Minh; châu Phi

Sau khi rời bến cảng Nhà Rồng ngày 5-6-1911, trên con đường vạn dặm đi tìm chân lý, người thanh niên yêu nước Nguyễn Tất Thành đã làm thuê và theo con tàu buôn đến nhiều nước châu Phi. Sách *Hồ Chí Minh Biên niên tiểu sử* có ghi: ngày 30-6-1911, “Nguyễn Tất Thành ghé cảng Xaít (Sa’id) của Aicập theo hành trình của tàu”¹. Trong năm 1912, nhân có một chuyến tàu hàng đi vòng quanh châu Phi, Nguyễn Tất Thành nhận lời ông chủ làm thuê trên tàu để có dịp được tiếp tục theo con tàu buôn cập các cảng của các nước ở châu Phi như: Angiêri, Tuynidi, Cônggô, Đahômây, Xênegan, Raêuyniông...². Theo sách *Những mẫu chuyện về đời hoạt động của Hồ Chủ tịch*, Nguyễn Tất Thành (Văn Ba) theo con tàu “đỗ lại ở Angiêri, Tuynidi, Sênegal và những cửa bể Đông châu Phi cho đến Cônggô. Đến đâu anh Ba

cũng để ý xem xét. Mỗi khi tàu cập bến, thế nào anh cũng kiếm cách đi thăm các thành phố...”³. Theo bản đồ thế giới, có 7 nước và vùng lãnh thổ Đông châu Phi có cửa biển quốc tế là Djibouti, Somalia, Kenya, Tanzania, Mozambique, Madagascar và Réunion. Theo 2 cuốn sách trên, năm 1911-1912, Người đã qua 13 nước châu Phi là: Angiêri, Tuynidi, Ai Cập, Djibouti, Somalia, Kenya, Tanzania, Mozambique, Madagascar, Réunion, Sênegal, Đahômây, Cônggô. Ngày 15-9-1960, đọc diễn văn trong tiệc đón tiếp ngài Xêcu Turê - Tổng thống Ghinê thăm Việt Nam, Chủ tịch Hồ Chí Minh nói: “Cách đây hơn 40 năm, tôi đã có dịp đến thăm Cônacri, Thủ đô của nước Cộng hoà Ghinê”⁴. Như vậy tính cả Ghinê, Người đã từng tới 14 nước châu Phi.

Trên hải trình con tàu buôn, Nguyễn Tất Thành đã thấy ở Dacar (thuộc Sênegal) những cảnh tượng

đau xót, khiến Người liên tưởng tới số phận của đồng bào mình: “Đến Dacar, bề nổi sóng rất dữ. Tàu không thể vào bờ. Cũng không thể thả ca nô xuống vì sóng rất to. Để liên lạc với tàu, bọn Pháp trên bờ bắt những người da đen phải bơi ra chiếc tàu. Một, hai, ba, bốn người da đen nhảy xuống nước. Người này đến người kia, họ bị sóng bề cuốn đi”⁷⁵. Những cảnh tượng, sự việc như vậy diễn ra khắp nơi trên đường Người qua, tạo nên ở Người mỗi đồng cảm sâu sắc với số phận chung của nhân dân các nước thuộc địa.

Đi qua các nước thuộc địa châu Phi, ở đâu người dân mất nước cũng khổ cực như nhau, Nguyễn Tất Thành nhận thấy nhân dân các thuộc địa đều có một kẻ thù chung là bọn đế quốc thực dân. Vì ở đâu CNTB cũng tàn ác và vô nhân đạo, ở đâu nhân dân lao động cũng bị áp bức, bóc lột rất dã man. Người kết luận, giai cấp công nhân và nhân dân lao động các nước đều là bạn, chủ nghĩa đế quốc ở đâu cũng là kẻ thù. Sau này, Người khẳng định: “dù màu da có khác nhau, trên đời này chỉ có hai giống người: giống người bóc lột và giống người bị bóc lột. Mà cũng chỉ có một mối tình hữu ái là thật mà thôi: tình hữu ái vô sản”⁷⁶.

Khi rời châu Phi năm 1913, Nguyễn Tất Thành gửi lại những dòng thăm thiết: “Các bạn yêu quý, chúng ta đã cùng nhau làm việc tương đối lâu. Mặc dù khác nhau về chủng tộc, quốc gia, tín ngưỡng, chúng ta yêu quý nhau như những người anh em, chị em ruột thịt. Chúng ta cùng chịu đựng nỗi đau chung, đó là sự ngược đãi và bạo lực của chế độ thực dân. Chúng ta đấu tranh về lý tưởng chung nhằm giải phóng nhân dân và giành lại độc lập cho Tổ quốc của chúng ta. Các bạn yêu quý, tôi phải nói lời tạm biệt với các bạn. Cho dù tôi sẽ ở một nơi rất xa các bạn, nhưng tôi luôn bên cạnh các bạn. Xin hãy lượng thứ nếu tôi chưa kịp ôm hôn các bạn trước khi rời xa nơi đây”⁷⁷.

Thực tiễn phong trào đấu tranh của nhân dân các nước thuộc địa đặt ra yêu cầu cấp bách cần có một bộ tham mưu để tổ chức và lãnh đạo thống nhất cuộc đấu tranh giành độc lập dân tộc. Được sự đồng tình và ủng hộ của Đảng Cộng sản Pháp, Nguyễn Ái Quốc đã cùng với đại biểu thuộc địa của Pháp, trong đó có rất nhiều nước châu Phi, đứng ra vận động thành lập Hội Liên hiệp thuộc địa. Đây là một hình thức mặt trận liên minh giữa giai cấp vô sản chính quốc với các dân tộc bị chủ nghĩa thực dân Pháp thống trị, cùng đấu tranh chống chủ nghĩa thực dân.

Sau quá trình gặp gỡ trao đổi và tích cực chuẩn bị, tới cuộc họp ngày 26-6-1921, các chiến sĩ chống chủ nghĩa thực dân Pháp của nhiều nước đang sinh sống ở Paris đã thống nhất việc thành lập Hội, cùng xây dựng chương trình, điều lệ và cử ra Ban Chấp hành. Ngày 20-7-1921, các văn bản về việc thành lập và Điều lệ hội đã được Ban Chấp hành hội nộp cho nhà chức trách. Tuyên ngôn của Hội do Nguyễn Ái Quốc soạn thảo đã được thông qua tại cuộc họp ngày 28-5-1922: “chúng tôi xin nói với anh em rằng, công cuộc giải phóng anh em chỉ có thể thực hiện được bằng sự nỗ lực của bản thân anh em. *Hội Liên hiệp thuộc địa* thành lập chính là để giúp đỡ anh em trong công cuộc ấy... Vô sản tất cả các nước, đoàn kết lại!”⁷⁸. Việc Hội ra đời là một hiện tượng chưa từng có trong lịch sử, đó là một liên minh chống chủ nghĩa thực dân xuất hiện và hoạt động ngay trong lòng của nước Pháp thực dân.

Năm 1928, tác phẩm *Chủng tộc da đen* của tác giả Nguyễn Ái Quốc được xuất bản ở Liên Xô. Mở đầu tác phẩm, Người viết: “Chủng tộc da đen ở hầu hết trên cả lục địa châu Phi”⁷⁹. Tác phẩm là bản án dành cho chế độ phân biệt chủng tộc trên thế giới. Tác phẩm tố cáo những tội ác man rợ của chủ nghĩa thực dân đối với người da đen và cả người da màu. Người chỉ rõ: “Chế độ thực dân ngày nay nghìn lần vô nhân đạo, khủng khiếp và tội lỗi hơn

so với chế độ nô lệ. Nó dẫn tới sự hủy diệt nhân dân các thuộc địa”¹⁰. Sau khi mô tả những cuộc nổi dậy của người da đen bị đàn áp dã man, Người vẫn tin tưởng nhất định những con người dũng cảm ấy vẫn tiếp tục vùng lên: “Bất chấp mọi điều ấy, họ vẫn không ngừng cuộc đấu tranh, dù biết trước sẽ thất bại nếu như vô sản quốc tế, cuối cùng không đứng lên thành một mặt trận thống nhất theo gương của Liên Xô, bảo vệ quần chúng lao động ở các nước thuộc địa và nửa thuộc địa bị cùng cực và đau khổ bởi bọn đế quốc quốc tế”¹¹.

Cũng như nhân dân nhiều nước trên thế giới, nhân dân châu Phi coi Chủ tịch Hồ Chí Minh không chỉ là Anh hùng giải phóng dân tộc Việt Nam, mà Người còn là biểu tượng cổ vũ mạnh mẽ, là người đã nhóm lên ngọn lửa đấu tranh đòi tự do, độc lập cho các dân tộc nô lệ toàn thế giới, trong đó có các dân tộc bị áp bức tại châu Phi. Nhân dân châu Phi hiểu rằng suốt cả cuộc đời cách mạng, Hồ Chí Minh luôn thấu hiểu những đau khổ và làm than của những người anh em châu Phi cũng như của các dân tộc bị áp bức, là đau khổ của bản thân mình: “gộp cả những nỗi đau khổ riêng của mỗi người, mỗi gia đình lại thì thành nỗi đau khổ của tôi”¹². Sau chiến thắng Điện Biên Phủ của Việt Nam, nhân dân các nước thuộc địa và phụ thuộc luôn ghi nhớ “ba tiếng Việt Nam - Hồ Chí Minh - Điện Biên Phủ từ nay gắn liền với nhau thành một sự thật vĩ đại, chói lọi như một niềm hy vọng to lớn và tươi sáng”¹³.

Tháng 11-1954, các chiến sĩ Angiêri đã phát động phong trào khởi nghĩa vũ trang giành độc lập dân tộc trong 8 năm cho tổ quốc mình. Từ Việt Nam, Chủ tịch Hồ Chí Minh theo dõi sâu sát và kịp thời động viên phong trào đấu tranh ở nước bạn. “Nhân dân châu Phi đuổi cổ thực dân, Tổng thống Đờ Gôn “trung cầu dân ý”” là tiêu đề bài viết của Người đăng báo *Nhân Dân* ra ngày 29-12-1960: “Từ sau Chiến tranh thế giới lần thứ hai đến nay, trong 45 thuộc địa châu Phi, 29 nước đã thoát khỏi

xiềng xích đế quốc, 18 nước đang đấu tranh giành độc lập, trong đó có Angiêri”¹⁴. Trong bài viết, Người nghiêm khắc cảnh báo: “Muốn chấm dứt *chiến tranh* thì chỉ có một cách là lập lại *hòa bình*. Muốn lập lại hòa bình thì Chính phủ Pháp phải thật thà đàm phán với Chính phủ Angiêri về việc *ngừng bắn và đảm bảo quyền tự quyết thật sự cho nhân dân Angiêri*. Ngoài con đường đó, thì thực dân Pháp chỉ có một con đường nữa, tức là chuẩn bị tinh thần để đón tiếp một Điện Biên Phủ mới”¹⁵.

Đề đối phó với cuộc chiến tranh Angiêri, năm 1956, thực dân Pháp phải trao trả độc lập cho Tuynidi và Maroc. Cũng trong năm này, nhân dân Đông Xuđăng đã lật đổ ách thống trị của thực dân Anh. Năm 1957, nhà nước Gana được độc lập. Noi gương các nước Bắc Phi và Tây Phi, nhân dân Ghinê do Xêcu Turê lãnh đạo đã đứng lên chống lại “khối cộng đồng” của thực dân Pháp với câu trả lời đanh thép: “Chúng tôi thích nghèo khổ nhưng được tự do hơn giàu có mà bị nô lệ”. Năm 1958, Ghinê trở thành nước cộng hòa. Sự phá sản của hệ thống thuộc địa của chủ nghĩa thực dân trở nên tất yếu, bởi phản ứng dây chuyền diễn ra liên tục. Cuộc đấu tranh của nhân dân châu Phi liên tiếp thu được thắng lợi to lớn. Nếu như vào năm 1954, ở châu Phi dưới hình thức này hay hình thức khác, mới có khoảng 720.000 km² với 18 triệu dân thoát khỏi ách nô lệ thực dân, thì đến cuối năm 1959, con số đó đã lên tới 27.400.000 km² và hơn 37 triệu dân¹⁶. Từ năm 1954 đến năm 1964, có 17/22 thuộc địa của Pháp giành được độc lập; riêng trong năm 1960, có tới 17 nước châu Phi tuyên bố độc lập¹⁷.

Sau khi đã trở thành người đứng đầu Nhà nước Việt Nam Dân chủ Cộng hòa, mỗi khi có dịp tiếp các đoàn đại biểu cấp cao châu Phi, Chủ tịch Hồ Chí Minh vẫn nhắc lại những kỷ niệm với châu Phi. Ngày 15-9-1960, khi đón tiếp Tổng thống Ghinê Xêcu Turê và các vị trong Đoàn đại biểu Chính phủ nước Cộng hòa Ghinê, Người cho biết hơn 40 năm

trước đã từng đến Cônacri - Thủ đô Ghinê. “Hon 40 năm trước đây, một nhóm thanh niên yêu nước, người các thuộc địa Pháp, trong đó có thanh niên Việt Nam và thanh niên Ghinê, đã cùng nhau đoàn kết đấu tranh chống chủ nghĩa thực dân, để giành tự do, độc lập cho đất nước mình”¹⁸. Trong không khí đầm ấm ấy, Người bật ra một câu lầy Kiều:

“Bây giờ mới gặp nhau đây,

*Mà lòng đã chắc những ngày thanh niên!”*¹⁹.

Người dân và lãnh đạo nhiều nước châu Phi đều biết đến Chủ tịch Hồ Chí Minh như một tấm gương vĩ đại của tinh thần tự do, bất khuất.

Tổng thống nước Cộng hoà Nam Phi, Chủ tịch Đảng Đại hội Dân tộc Phi (ANC), Nelson Mandela ca ngợi: “Chủ tịch Hồ Chí Minh và tinh thần quả cảm của nhân dân Việt Nam trong cuộc đấu tranh giành tự do, độc lập dân tộc và thống nhất đất nước là nguồn cổ vũ để nhân dân Nam Phi vững bước trên con đường dài tới tự do. Việt Nam luôn trong trái tim tôi. Hồ Chí Minh và đường mòn Hồ Chí Minh cùng sự nghiệp giải phóng đất nước Việt Nam luôn là ấn tượng sâu sắc đối với tôi. Thời kỳ ở trong tù tôi có thêm nghị lực chính là nhờ đọc Nhật ký trong tù của Hồ Chí Minh”²⁰.

Tại Hội thảo “Việt Nam - Châu Phi: Cơ hội hợp tác và phát triển trong thế kỷ XXI”, tổ chức tại Hà Nội tháng 5-2003, Đại tướng Võ Nguyên Giáp đã nói: “Quan hệ Việt Nam - Châu Phi được Chủ tịch Hồ Chí Minh và lãnh đạo các nước Châu Phi vun đắp gần 100 năm qua, gần đây tình hữu nghị đó lại càng được tăng cường. Đó là một mối quan hệ về mọi mặt, một mối quan hệ anh em, thủy chung, truyền thống. Tình hữu nghị đó sẽ phát triển mãi mãi”²¹. Bộ trưởng Nông nghiệp, Nguồn nước và Phát triển nông thôn Namibia, Helmut K. Angula đã thay mặt các đại biểu quốc tế bày tỏ tình cảm sâu sắc với Chủ tịch Hồ Chí Minh, coi Người là tấm gương sáng để các nước châu Phi học tập. Theo ông: “trong thập kỷ 60 và 70 (của thế kỷ XX), Hồ Chí Minh là cái tên

thân thuộc với mọi người dân, mọi gia đình ở Châu Phi. Những cuốn sách của Chủ tịch Hồ Chí Minh về đường lối, chiến lược đấu tranh giải phóng dân tộc luôn được các nhà cách mạng Châu Phi mang theo mình như một cuốn cẩm nang, nguồn động lực để đấu tranh giành độc lập, tự do cho dân tộc”²².

Để thể hiện tình cảm đối với Chủ tịch Hồ Chí Minh, một số nước châu Phi đã lấy tên Người đặt cho các đại lộ và quảng trường tại các thủ đô. Năm 2003, chính quyền Mađagátca đã đặt bức tượng Hồ Chí Minh tại quảng trường mang tên Hồ Chí Minh ở trung tâm Thủ đô Antananarivo. Bức tượng bằng đồng bán thân của Người được đặt trên bệ đá hoa cương, với chiều cao 3,4m, tại một trong những quảng trường đẹp nhất của Thủ đô Antananarivo, phía bên dưới tượng có tấm biển đồng khắc câu nói nổi tiếng của Người: “Không có gì quý hơn độc lập tự do”.

Tại Môđambích, hình ảnh Chủ tịch Hồ Chí Minh, lãnh tụ vĩ đại của phong trào đấu tranh và giải phóng dân tộc, được khắc sâu trong tâm trí người dân nơi đây. Cuộc chiến đấu vì chính nghĩa của nhân dân Việt Nam dưới sự lãnh đạo của Chủ tịch Hồ Chí Minh đã được đưa vào sách giáo khoa học môn lịch sử của học sinh Môđambích. Chỉ chưa đầy 1 năm sau ngày Môđambích giành được độc lập, tên của Chủ tịch Hồ Chí Minh được trang trọng đặt cho một đại lộ to, đẹp và nằm ngay ở trung tâm của Thủ đô Maputô. Sau này, tượng của Tổng thống Môđambích Gioakim Anbéctô Chixanô được đặt sát bên cạnh đại lộ Hồ Chí Minh, như một sợi dây kết nối hai quốc gia, hai dân tộc.

Xuất phát từ tình cảm gắn bó với Chủ tịch Hồ Chí Minh và nhân dân Việt Nam, chính quyền Angiêri đã cho xây dựng đại lộ mang tên Hồ Chí Minh tại quận Rai Hamiđu, Thủ đô Angiê. Đại lộ Hồ Chí Minh nằm trên trục Đông - Tây thành phố, là con đường giao thông huyết mạch dài 3km.

Để cảm ơn và ghi nhớ công lao to lớn của Chủ tịch Hồ Chí Minh vĩ đại, người đã vạch ra con

đường đấu tranh giải phóng dân tộc cho các nước thuộc địa trên khắp thế giới, nhân dân Ănggôla đã lấy tên Người đặt cho đại lộ to, đẹp nhất Thủ đô Luanda. Đại lộ Hồ Chí Minh nối liền với đường Cách mạng Tháng 10, chạy từ Thủ đô ra sân bay Luanda. Điểm cuối cùng của đại lộ là vịnh Luanda, một trong những vùng biển đẹp nhất ở châu Phi²³.

Năm 1988, Cộng hòa nhân dân Cônggô đã long trọng tổ chức ngày Lễ Quốc tế Lao động (1-5). Trong chương trình có diễu hành qua Quảng trường Marien N’gouabi và các đường phố lớn ở Thủ đô Bradavin. Có 3 bức chân dung cỡ lớn được rước trong lễ diễu hành, dưới mỗi bức chân dung là một câu khẩu hiệu bằng tiếng Pháp. Dưới chân dung cố Tổng thống Marien N’gouabi, là câu “Trường học thoải mái”, đây chính là phương châm của cố Tổng thống đề ra cho ngành giáo dục, ý nói: “Học hành phải vui vẻ thoải mái mới đạt kết quả cao”. Dưới chân dung đương kim Tổng thống: Đại tá Denis Sassou N’guessou, là dòng chữ “Môi trường học là một cánh đồng”, tức là “Dạy và học đều phải tích cực, cần mẫn như công việc đồng áng” và dưới chân dung Chủ tịch Hồ Chí Minh là: “Vì lợi ích mười năm trồng cây. Vì lợi ích trăm năm trồng người”²⁴.

Với người dân châu Phi, Chủ tịch Hồ Chí Minh là biểu tượng của tinh thần độc lập, tự lực và khát vọng tự do. Trong mắt bạn bè thế giới, Chủ tịch Hồ Chí Minh luôn được đặc biệt yêu quý và ngưỡng mộ không chỉ bởi tài năng lỗi lạc mà còn bởi phẩm chất đạo đức trong sáng, đẹp đẽ, luôn yêu thương con người, vì con người.

2. Xem: Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh, Viện Hồ Chí Minh và các lãnh tụ của Đảng: *Hồ Chí Minh Biên niên tiểu sử*, Nxb CTQG, H, 2016, T. 1, tr. 34

3, 5. Trần Dân Tiên: *Những mẩu chuyện về đời hoạt động của Hồ Chủ tịch*, Nxb Thanh niên, H, 2012, tr. 26, 26

4, 14, 15, 18, 19. *Hồ Chí Minh Toàn tập*, Nxb CTQG, H, 2011, T. 12, tr. 684, 741, 742, 684, 684

6. *Sđđ*, T. 1, tr. 287

7. Nguyễn Đại Phương: “Lá thư của Bác Hồ gửi các bạn Châu Phi”, <https://tienphong.vn/la-thu-cua-bac-ho-gui-cac-ban-chau-phi-post501146.tpo>, ngày đăng 25-5-2010

8, 9, 10, 11. *Hồ Chí Minh Toàn tập*, Nxb CTQG, H, 2011, T. 2, tr. 138-139, 401, 408, 448

12. *Sđđ*, T. 15, tr. 674

13. Xem: Vũ Quang Vinh: “Điện Biên Phủ - điểm hẹn chiến tranh đến hòa bình”, <https://tapchiquptd.vn/vi/nhung-ngay-ky-niem-lon/dien-bien-phu-diem-hen-chien-tranh-den-hoa-binh/17059.html>, ngày đăng 6-5-2021

16. Xem: “Điện Biên Phủ là con rung chấn thức tỉnh các dân tộc bị áp bức ở Châu Phi”, <https://vov.vn/kinh-tri/dien-bien-phu-la-con-rung-chan-thuc-tinh-cac-dan-toc-bi-ap-buc-o-chau-phi-post1084978.vov>, ngày đăng 27-3-2024

17. Xem: Bùi Thanh Sơn: “Hiệp định Giơ-ne-vơ năm 1954: Mốc son lịch sử của nền ngoại giao Việt Nam”, https://tapchicongsan.org.vn/tin-tieu-diem/-/asset_publisher/s5L7xhQiJeKe/content/hiiep-dinh-gio-ne-vo-nam-1954-moc-son-lich-su-cua-nen-ngoai-giao-viet-nam, ngày đăng 27-7-2024

20, 21, 22. “Chủ tịch Hồ Chí Minh trong lòng nhân dân châu Phi”, <https://thoidai.com.vn/chu-tich-ho-chi-minh-trong-long-nhan-dan-chau-phi-186082.html>, ngày đăng 18-5-2023

23. Xem: Phong Cầm: “Đại lộ mang tên Bác ở châu Phi”, <https://tienphong.vn/dai-lo-mang-ten-bac-o-chau-phi-post669761.tpo>, ngày đăng 31-1-2014

24. Xem: “Người châu Phi rước chân dung Bác Hồ”, <https://tulieuvankien.dangcongsan.vn/c-mac-angghen-lenin-ho-chi-minh/ho-chi-minh/nghien-cuu-hoc-tap-tu-tuong/nguoi-chau-phi-ruoc-chan-dung-bac-ho-2566>, ngày đăng 7-10-2015.

1. Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh, Viện Hồ Chí Minh và các lãnh tụ của Đảng: *Hồ Chí Minh Biên niên tiểu sử*, Nxb CTQG, H, 2016, T. 1, tr. 31